

Лекція 2. Ретроспективний аналіз реновації міст

Реновація міського середовища є фундаментальним фактором розвитку міст та людства в історії урбаністики та архітектури. Міста ніколи не залишалися сталими: вони постійно змінювалися під впливом економічних, технологічних, соціальних, культурних, релігійних, кліматичних та політичних факторів. Кожна епоха формувала власне бачення того, як слід перетворювати простір, аби він відповідав потребам часу.

Історичний аналіз реноваційних практик дозволяє зрозуміти витоки сучасних концепцій і визначити, які підходи з минулого залишаються актуальними сьогодні. Від перебудови античних міст після воєн і стихійних лих до модерністичних генеральних планів XX століття — історія оновлення міського середовища є водночас історією пошуку балансу між традицією і новаторством, спадщиною і прогресом.

1. Античний досвід реновації міст

Афіни та реконструкція Акрополя

Античні міста були першими лабораторіями оновлення міського середовища. Яскравим прикладом є Афіни, які після греко-перських воєн (V ст. до н.е.) здійснили масштабну перебудову. Перикл ініціював реконструкцію Акрополя зведенням Парфенону, Пропілей та інших монументальних споруд. Цей приклад показує, що оновлення міського середовища було не лише інфраструктурним, але й символічним — воно мало на меті утвердити ідентичність і політичну міць міста.

Рим як модель інфраструктурних інновацій

Римська цивілізація зробила величезний внесок у розуміння оновлення міста як процесу, що поєднує архітектуру та інженерію. Системи акведуків, колекторів і доріг були фактично «реноваціями», що забезпечували місту життєздатність. Приклади реконструкції форумів (наприклад, Форум Траяна) демонструють поєднання старих традиційних функцій з новими репрезентативними та адміністративними.

Римські імператори систематично оновлювали місто. Форум Романум кілька разів перебудовувався, утворюючи ансамблі (Форум Цезаря, Форум Августа, Форум Траяна). Кожен імператор прагнув залишити «свій слід», доповнюючи простір новими базиліками, арками тріумфу, громадськими термами.

Римське оновлення мало кілька особливостей:

- **масштабність** (наприклад, Колізей як демонстрація інженерної та архітектурної могутності);
- **інфраструктурність** (система акведуків, каналізація — Клоака Максима, міські дороги, мости);
- **відновлення після катастроф** (після пожежі 64 р. н.е. імператор Нерон започаткував нове планування частини міста, збудував Золотий дім).

Приклади з інших античних міст:

- **Александрія Єгипетська:** створена як «ідеальне місто» з ортогональним плануванням, але постійно оновлювана після землетрусів і воєн.

- **Пергамон:** відома реконструкція акрополя в елліністичний період.
- **Помпеї:** після землетрусу 62 р. н.е. активно перебудовувалося, доки не було знищене виверженням Везувію.

Основні риси античних оновлень:

- поєднання символічного та утилітарного;
- впровадження нових технологій (бетон, арки, куполи);
- прагнення створити універсальні простори для громадського життя.
- Гіпподамова система — впорядковане планування міст (наприклад, Мілет, V ст. до н.е.) з чіткою сіткою вулиць.
- відбудова міст після воєн (Афіни після Перських воєн, IV ст. до н.е.).
- пріоритет — гармонія та пропорційність міського середовища, поєднання агори (ринку), театру, храму.

2. Середньовіччя.

Міста розвивалися нерегулярно, з вузькими вуличками, що утворювали лабіринти. Основні оновлення полягали у будівництві міських стін, замків, соборів. Водночас у середньовічних містах виникали ринки, що ставали центрами економічного й соціального життя. Оновлення часто мало оборонний характер, але також торкалося водопостачання та базової інфраструктури.

Європа: поступові реновації

У середньовіччі оновлення мало поступовий характер і часто стосувалося укріплень. Наприклад:

- Флоренція (XIV ст.) кілька разів розширювала систему міських стін у відповідь на зростання населення та економіки.
- Прага: Карл IV у XIV ст. здійснив реконструкцію міста, створив Нове Місто (Nové Město) з регулярною планувальною сіткою, що значно розширило міський простір.
- Лондон: після численних пожеж і нападів (особливо після Великої пожежі 1666 р.) здійснювалися проекти перебудови, серед яких проект Крістофера Рена із системною вуличною мережею.
- Київ. У Київській Русі оновлення мало фортифікаційний характер. XI ст. — зведення Золотих воріт, реконструкції Софійського собору та інших культових споруд. XIII–XIV ст. — після руйнувань від монголо-татарських навал відновлювалися укріплення та храми.

Характерні риси середньовічних оновлень:

- фортифікаційний акцент (міста як укріплені твердині);
- домінування культових споруд (собори ставали архітектурними домінантами);
- частковість — оновлювалися окремі райони чи квартали, а не все місто цілком.

Ренесанс і бароко: гуманістичне переосмислення міського простору

Ідеальне місто Ренесансу.

В епоху Ренесансу (XIV–XVI ст.) оновлення міст підпорядковувалося гуманістичним ідеям гармонії, пропорційності й впорядкованості. З'являється концепція «ідеального міста», у якому планувальна структура відповідає не лише практичним, а й філософським і естетичним принципам.

Філіппо Брунеллескі (Флоренція) розробляв архітектурні рішення, що поєднували раціональність і красу.

Леон Баттіста Альберті у трактаті *De re aedificatoria* (1452) підкреслював значення пропорцій і гармонії у міському плануванні.

П'єро делла Франческа та інші гуманісти формували уявлення про місто як «твір мистецтва».

Прикладом є місто П'єнца (Тоскана, XV ст.), перебудоване під патронатом папи Пія II архітектором Бернардо Росселліно. Місто отримало регулярну площу, палаццо та собор — ансамбль, що виражав ренесансний ідеал гармонії.

Бароко: репрезентація влади

У XVII–XVIII ст. барокові оновлення спрямовувалися на демонстрацію влади й величі. Міста отримували репрезентативні площі, монументальні ансамблі, перспективні вулиці.

Рим (епоха папського бароко): реконструкція **площі Святого Петра** за проектом Джан Лоренцо Берніні (1656–1667), створення процесійних вулиць.

Версаль: перетворення палацу й парку на символ абсолютної монархії, що вплинуло на планування Парижа.

Відень: формування барокових ансамблів, зокрема палац Бельведер і вуличні перспективи.

Для бароко характерним було прагнення підкорити міський простір театральним ефектам і грандіозності.

4. Індустріальна доба XIX століття

XIX століття стало переломним. Бурхлива індустріалізація спричинила зростання населення міст, що призвело до хаосу та антисанітарії. Відповіддю стало планомірне оновлення. Приклад – реконструкція Парижа під керівництвом барона Османа (1850–1870-ті рр.), коли вузькі середньовічні вулички замінили широкі бульвари, парки й модернізовану каналізацію. Подібні процеси відбувалися у Лондоні, Берліні та Відні. Це було перше системне оновлення міст на державному рівні.

Приклади оновлень

Париж — реформа Жоржа Османа

- У 1850–1870-х роках за імператора Наполеона III було здійснено масштабну перебудову Парижа під керівництвом барона Османа.
- Основні кроки:
 - прокладання широких бульварів (Бульвар Османа, проспект Опери);
 - знесення хаотичних середньовічних кварталів;

- створення парків і скверів (Булонський та Венсенський ліси);
 - нова система каналізації, водопостачання, освітлення газовими ліхтарями.
- Результат: Париж став «сучасною столицею Європи», а модель Османа вплинула на Берлін, Відень, Барселону та інші міста.

Барселона — план Ільдефонса Серда

- Середина XIX ст. — план **Ensanche** (розширення міста).
- Особливість: регулярна сітка кварталів з обрізаними кутами (чамфрани), що дозволяли краще організувати транспорт і рух повітря.
- Принципи Серда: «місто для здоров'я і транспорту».

Відень — Рінгштрассе

- У 1857 р. імператор Франц Йосиф наказав знести середньовічні мури та на їхньому місці створити грандіозний бульвар Рінгштрассе.
- Уздовж бульвару будувалися репрезентативні будівлі: Ратуша, Парламент, Оперний театр, Університет.
- Це була не лише архітектурна, а й соціальна реновація: нова елітна житлова забудова поєднувалася з громадськими просторами.

Лондон

- Після «Великого смороду» 1858 р. було збудовано сучасну каналізаційну систему (інженер Джозеф Базалджетт).
- Після пожежі 1834 р. — перебудова Вестмінстерського палацу (архітектори Баррі та П'юджин).
- У другій половині XIX ст. активно розвивається метрополітен (перший у світі — 1863 р.), що став ключовим фактором оновлення транспортної системи міста.

Український контекст XIX ст.

- **Одеса:** у XIX ст. місто активно модернізувалося — Приморський бульвар, Потьомкінські сходи, регулярне планування центру.
- **Львів:** після входження до Австро-Угорщини у 1772 р. починається системна модернізація міста, розширення вулиць, будівництво громадських споруд (Оперний театр, ратуша у новому вигляді).
- **Київ:** у другій половині XIX ст. зводяться університет Св. Володимира, Володимирський собор, залізничний вокзал. Починається формування бульварів (Бульвар Шевченка).

5. Характерні риси індустріальних реновацій

- масштабність втручань;
- функціональність і технічна раціональність;
- поява нових соціальних просторів (парки, бульвари);
- інтеграція транспорту у міську тканину;

- відхід від хаотичного середньовічного міста до впорядкованої структури.

6. Початок XX століття: модернізм і функціоналізм

Ідеї Ле Корбюзьє та «місто майбутнього»

Французький архітектор Ле Корбюзьє став одним із головних теоретиків реновації XX ст. У його концепції «Ville Radieuse» («Місто-сонце») місто мало бути впорядкованим за принципами:

- чітке зонування (житло, праця, відпочинок, транспорт);
- висотні житлові блоки («житлові машини») з великою кількістю зелені довкола;
- розділення пішохідного й транспортного руху.

Його проекти не завжди реалізовувалися повністю, але ідеї вплинули на післявоєнне планування в багатьох країнах.

Баухаус та німецький функціоналізм

У Німеччині школа Баухаус (Вальтер Гропіус, Міс ван дер Рое) сформувала інший підхід: мінімалізм, раціональність, серійне житлове будівництво.

- Приклад: житлові квартали у Франкфурті (арх. Ернст Май), Берліні (Сіменштадт, арх. Ганс Шарун).
- Мета: забезпечити доступне житло для масової міської міграції.

Радянський авангард

У 1920–1930-х рр. у СРСР розроблялися проекти «соціалістичних міст» із чітким плануванням, комунами, функціональним поділом простору.

- Харків (столиця УРСР у 1920-х) — експерименти з новими районами (Держпром, планування соцміст).
- Москва — проект «Зеленого міста» і планування нових робітничих районів.

7. Відбудова європейських міст після Другої світової війни

Масштаб руйнувань. Друга світова війна стала катастрофою для міських середовищ Європи. Багато міст були зруйновані авіаційними бомбардуваннями та артилерією.

- Німеччина: понад 40% житлового фонду Берліна було знищено, зруйновано центри Дрездена, Кельна, Гамбурга.
- Польща: Варшава втратила близько 85% своєї забудови, включно з історичним центром.
- Великобританія: «Бліц» призвів до масштабних руйнувань Лондона, Ковентрі, Ліверпуля.
- Франція: Руани, Гавр, Кана та багато портових міст зазнали значних втрат.

Таким чином, у післявоєнні роки оновлення стало не лише архітектурним, а й політичним і соціальним завданням.

Підходи до відбудови

Після війни виникли два основних підходи до оновлення міст:

1. Реставраційний (історико-культурний) – відновлення втрачених архітектурних ансамблів та міських тканин.
2. Модернізаційний (функціональний) – радикальна реконструкція на основі нових принципів модернізму, з урахуванням потреб автомобілізації, індустріалізації та соціального житла.

Приклади реставраційного підходу

Варшава (Польща)

- Після війни польська влада прийняла рішення відновити Старе місто у первісному вигляді.
- Було використано архівні креслення, картини (зокрема, роботи Каналетто), археологічні дослідження.
- У 1980 році історичний центр Варшави внесено до списку світової спадщини ЮНЕСКО як «унікальний приклад повної реконструкції історичного міста».

Дрезден (Німеччина)

- Значна частина міста була відновлена у сучасному вигляді, але з початку 1990-х розпочалася реставрація історичних пам'яток, зокрема Фрауенкірхе (завершена у 2005 році).

Ковентрі (Велика Британія)

- Собор, зруйнований під час бомбардувань 1940 року, було залишено у вигляді руїни як меморіал, поруч збудовано новий собор у модерністичному стилі. Це стало символом примирення та поєднання традиції й модерну.

Приклади модернізаційного підходу

Лондон (Велика Британія)

- Після бомбардувань активно впроваджувалися нові житлові квартали у стилі модернізму.
- 1943 року було опубліковано план Патріка Аберкромбі, який передбачав децентралізацію міста і створення «зелених поясів».
- Було закладено основу для появи нових міст-супутників (Мілтон-Кінз, Стівенідж).

Ле-Авр (Франція)

- Портове місто було зруйноване на 80%. Архітектор Огюст Перре відбудував центр у стилі модерністичного класицизму із застосуванням залізобетону.
- У 2005 році відбудований центр Ле-Аври визнано об'єктом ЮНЕСКО.

Роттердам (Нідерланди)

- Практично повністю зруйнований у 1940 році, після війни місто стало лабораторією модерністичної урбаністики.

- Центр було спроектовано заново, з широкими магістралями, бізнес-кварталами, сучасними портовими комплексами.
- Роттердам став символом «нового міста для нового суспільства».

Варшава

- 85% міста було зруйновано.
- Після війни здійснено масштабну реконструкцію історичного центру (Старого міста), відновленого за картинами Каналетто.
- Це стало прикладом **історичної реконструкції**, коли минуле відновлювалося як національний символ.

Дрезден

- Після бомбардувань у 1945 р. місто лежало в руїнах.
- У НДР відновлювалися окремі історичні об'єкти (наприклад, церква Фрауенкірхе лише наприкінці XX ст.), проте більшість забудови була замінена новими кварталами соцреалізму.

Лондон

- Після бліцу було розроблено план реконструкції Патріка Аберкромбі (1944 р.).
- Основні ідеї: створення «зеленого поясу» навколо Лондона, нових «сателітних міст» (new towns), контроль росту мегаполіса.

Берлін

- Після війни відбувся поділ на Східний і Західний.

- Східний Берлін реконструювався за радянською моделлю (Карл-Маркс-Алле), Західний — за модерністичними концепціями (Hansaviertel, Міжнародна будівельна виставка 1957 р.).

Україна

- **Київ:** Хрещатик після руйнувань 1941–1943 рр. був перебудований у 1945–1950-х рр. у стилі сталінського ампіру. Це приклад «репрезентативної реконструкції» з широким проспектом і монументальними будівлями.
- **Харків:** відновлення промислових районів, нові житлові масиви соцреалізму.
- **Одеса, Львів, Дніпро:** відбудова з частковим збереженням історичної тканини.

Комбіновані моделі відбудови

Загальна характеристика

У більшості європейських міст після 1945 року **не обмежувалися лише реставрацією або лише модернізацією**. Влада і громади намагалися знайти баланс:

- зберегти **історичну пам'ять** та ідентичність через відновлення знакових будівель;
- водночас створити **сучасну інфраструктуру**, житло й транспортні мережі, які відповідали новим економічним і соціальним умовам.

Ці гібридні моделі стали основою розвитку багатьох міст у другій половині XX століття.

Приклади.

Берлін (Німеччина)

- **Східна частина (НДР)** – влада прагнула створити «нову соціалістичну столицю». Так з'явився **Карл-Маркс-Аллее**, забудований у «сталінському ампіру». Водночас реставрували низку ключових пам'яток (Бранденбурзькі ворота, Берлінський собор).
- **Західний Берлін** – робив ставку на модерністські принципи. Відомий проєкт **Hansaviertel** (1957), створений міжнародними архітекторами (зокрема, Вальтером Гропіусом, Оскаром Німейєром), став вітриною модерністського житла.

Таким чином, у межах одного міста співіснували **реставрація історії** та експерименти модернізму.

Варшава (Польща)

- Старе місто відновили максимально автентично – використавши архівні креслення, картини Каналетто та археологічні дані. Це була **реставрація як акт національної пам'яті**.
- Водночас нові райони (Маріїня, Жолібож) будувалися у модерністському стилі, з широкими проспектами, типізованими будинками і зеленою структурою.

Варшава показала приклад **символічної реставрації центру при модернізації периферії**.

Прага (Чехословаччина)

- Історичний центр Праги зберігався завдяки реставраційним роботам, що підкреслювали її статус «музею під відкритим небом».
- Проте у передмістях активно будувалися модерністські «панельні масиви» (наприклад, район Південне місто), які відображали потребу у швидкому та дешевому житлі.

В результаті виник контраст: **історичне ядро + модерністські мікрорайони**.

Лондон (Велика Британія)

- Після війни частину зруйнованих районів відновлювали з акцентом на історичну спадщину (наприклад, відбудова Парламенту, соборів).
- Але одночасно діяли плани **Аберкромбі (1943)**, які передбачали радикальну децентралізацію та створення нових міст-супутників.

Лондон став зразком поєднання **реставрації символів міста та радикального перепланування периферії**.

Дрезден (Німеччина)

- Після війни значна частина центру була перебудована у модерністському стилі.

- Проте згодом (особливо після 1990-х) відновили ключові історичні об'єкти – зокрема **Фрауенкірхе**, яка стала символом примирення.

У Дрездені послідовність змінилася: спершу **модернізація**, а пізніше – **реставрація**.

Комбіновані моделі були найпоширенішими, бо:

- задовольняли **символічну потребу у відновленні пам'яті**;
- одночасно дозволяли впроваджувати **нові урбаністичні ідеї**;
- забезпечували **соціальне житло** та інфраструктуру;
- формували багаточарові міста, де минуле і сучасність взаємодіяли.

Цей підхід вважається найбільш продуктивним, адже він дав змогу містам не лише відродитися після катастрофи, а й **закласти фундамент для довгострокового розвитку**.

8. Модерністські підходи XX століття у реновації міст

Витоки модернізму в урбаністиці

Модерністські ідеї почали формуватися ще на початку XX ст., але справжнього розквіту набули після Другої світової війни, коли постало завдання швидкої відбудови та модернізації міст. Архітектори та планувальники прагнули створити **раціональне, функціональне, здорове середовище**, яке б відповідало вимогам індустріальної епохи та нових соціальних ідеалів.

Ключові риси модернізму:

- пріоритет **функціональності** над історичною формою;
- широке використання **залізобетону, скла і сталі**;
- розрив з традиційною «вуличною» забудовою та перехід до **відкритих просторів і зелених зон**;
- **зонування** міського простору за функціями (житло, робота, відпочинок, транспорт).

Афінська хартія (1933)

Одним із фундаментальних документів модернізму стала **Афінська хартія**, розроблена архітекторами CIAM (Міжнародного конгресу сучасної архітектури) під керівництвом Ле Корбюзьє.

Основні принципи:

1. **Функціональне зонування** міста.
2. **Висотне житло** у зелених просторах.
3. **Пріоритет транспорту** та магістралей над вуличною мережею історичного типу.
4. Місто як **механізм**, що працює за чіткою логікою.

Ці ідеї стали основою для повоєнних проектів у Європі, Азії та Америці.

Соціальний вимір модернізму

Модернізм бачив реновацію міст не лише як інженерне завдання, але і як **соціальну реформу**. Масове житлове будівництво мало забезпечити:

- рівний доступ до житла для робітничого класу;
- гігієнічні умови (сонце, повітря, зелені насадження);
- стандартизацію і здешевлення будівництва.

Приклади:

- **«Юніте д'Абітасьйон» у Марселі (1952, Ле Корбюзьє)** – житловий комплекс, що поєднував квартири, магазини, спортивні зали, дитячий садок.
- **Нові міста у Великій Британії (Мілтон-Кінз, Стівенідж)** – приклади реалізації модерністських принципів у плануванні.

Модерністські реновації у Європі

- **Роттердам (Нідерланди)** – після руйнувань 1940 р. центр відбудували як модерністське місто з широкими магістралями і сучасними бізнес-районами.
- **Ле-Авр (Франція)** – відбудований Огюстом Перре у стилі бетонного класицизму; з 2005 року внесений до спадщини ЮНЕСКО.

- **Берлін (Hansaviertel, 1957)** – експериментальний модерністський квартал за участю провідних архітекторів світу (Гропіус, Німейєр, Альвар Аалто).

Модернізм у США

У США модернізм поєднувався з програмами **урбан-ренюел (urban renewal)** 1950–1960-х років.

- Масове знесення «нетрів» і будівництво житлових комплексів.
- Програма «Model Cities» спрямовувалася на інтеграцію транспорту, житла і громадських послуг.

Відомий приклад – **Пруїт-Айгоу у Сент-Луїсі (1954)**, який став символом неспіху модернізму після занепаду і знесення у 1970-х роках.

Модернізм у соціалістичних країнах

У СРСР та країнах Східної Європи модерністські підходи були адаптовані під соціалістичну ідеологію.

- Будівництво **панельних мікрорайонів** (хрущовки) у 1950–1980-х.
- Орієнтація на **швидкість і масовість** замість індивідуальної якості.
- Типізація планувальних рішень (школа, дитсадок, магазин – у межах пішохідної доступності).

Приклади:

- Київ (Троєщина, Оболонь),
- Варшава (Жолібож).

Критика модернізму

З 1960–1970-х років модернізм почали критикувати:

- за **дегуманізацію простору**;
- за відсутність «вулиці» як місця соціальної взаємодії;
- за монофункціональність і одноманітність.

Ключові критики:

- **Джейн Джейкобс**, книга *The Death and Life of Great American Cities* (1961) – виступала проти руйнування історичних кварталів і за «живу вулицю».
- **Team 10** – група архітекторів, що критикувала CIAM і пропонувала гнучкіші принципи проектування.

Значення модернізму

Попри критику, модернізм залишив глибокий слід у реновації:

- створив **масове доступне житло**;
- заклав основу для сучасної інфраструктури;
- сформував образ «сучасного міста XX століття»;
- водночас продемонстрував обмеження надмірної стандартизації.

Висновок: модернізм у реновації міст XX ст. був амбівалентним явищем: він дав масштабні рішення і соціальний прогрес, але спричинив кризу урбаністичної якості, що пізніше викликало появу постмодерністських і «нових урбаністичних» концепцій.

9. Постмодерністські та сучасні критичні підходи до реновації міст

Криза модернізму та передумови переходу

До 1970-х років модернізм, який колись вважався універсальною відповіддю на проблеми міст, почав критикуватися за:

- **знеособленість середовища** – відсутність унікальності, одноманітність забудови;
- **соціальну ізоляцію** мешканців у монофункціональних районах;
- **руйнування історичних тканин** міст під час «урбан-ренюел» програм;
- **екологічні проблеми** – ігнорування сталості та природних ландшафтів.

Це стало ґрунтом для появи **постмодернізму** та **нових критичних урбаністичних течій**.

Постмодерністські принципи

Постмодернізм у містобудуванні та архітектурі відмовився від догматів модернізму й запропонував:

- **повернення до історії** – інтеграція традиційних форм, символів і культурних кодів;

- **плюралізм стилів** – співіснування різних естетик в одному місті;
- **людиномірність** – масштабування архітектури під потреби пішохода;
- **фрагментарність і багат шаровість** міського простору.

Приклади:

- **П'яцца д'Італія (Нью-Орлеан, Ч. Мур, 1978)** – символічне використання історичних мотивів.
- **Портленд Білдінг (М. Грейвс, 1982)** – перехід від «коробкової» архітектури модернізму до декоративності.

Критика «урбан-ренюел» і роль Джейн Джейкобс

Особливий вплив справила книга Джейн Джейкобс «**The Death and Life of Great American Cities**» (1961). Вона висунула принципи, які стали основою для нових підходів:

- **жива вулиця** як головний елемент міста;
- **змішане використання територій**;
- **дрібномасштабна забудова**;
- **присутність «очей на вулиці»** (соціальний контроль через активність мешканців).

Ці ідеї стали підґрунтям **нового урбанізму** кінця ХХ ст.

Новий урбанізм

У 1980–1990-х роках виник рух «New Urbanism», який прагнув протистояти автомобілецентричним містам і повернути людину у центр планування.

Основні риси:

- компактність, щільність;
- пішохідна доступність послуг і транспорту;
- створення **громадських просторів** як осередків спільноти;
- змішане використання забудови.

Приклади:

- **Сісайд (Флорида, США, 1981)** – експериментальне місто з класичною вуличною мережею.
- **проекти у Європі:** квартали у Фрайбурзі (Vauban), Стокгольмі (Hammarby Sjöstad).

Критична урбаністика та право на місто

У 1970-х – 2000-х роках розвинулася **критична урбаністика**, пов'язана з ідеями соціальних і просторових прав.

- Філософ **Анрі Лефевр** сформулював концепцію «**права на місто**» (1968), яка передбачає участь мешканців у плануванні та доступ до міських ресурсів.

- Соціологи та урбаністи (Д. Гарві, М. Кастельс) підкреслювали нерівність у доступі до житла, інфраструктури й культурних благ.

Сучасні тенденції (кінець XX – початок XXI ст.)

Постмодерністські і критичні підходи еволюціонували у напрямках:

- **сталий розвиток** – інтеграція екології у реновацію міст;
- **учасницьке планування** – залучення громадян до процесів реновації (participatory planning);
- **культурна реновація** – використання мистецтва і культурних подій для відродження занепалих районів (наприклад, Тейт Модерн у Лондоні);
- **адаптивне повторне використання** – перетворення старих промислових будівель у житло, креативні простори, офіси (лофт-культура).

Приклади

- **High Line, Нью-Йорк** – перетворення занедбаної залізничної гілки на громадський парк (2009). Символ «адаптивного використання».
- **Тейт Модерн, Лондон** – реновація електростанції у музей сучасного мистецтва (2000), яка сприяла відродженню всього району Саут-Бенк.
- **Фрайбург (Німеччина)** – район Вобан як зразок сталого екологічного житла (1990-ті).

- **Київ, Поділ** – приклади ревіталізації фабрик і складів під арт-кластери (Art Zavod Platforma).

Значення постмодерністських та критичних підходів

Ці підходи показали, що:

- реновація повинна враховувати **людину та громаду**, а не лише функціональність;
- історія і культура є **цінністю**, яку слід **інтегрувати** у нове середовище;
- демократичність і **участь мешканців** – ключові умови успішної трансформації;
- сучасне місто не може існувати без врахування **екологічних викликів** та **соціальної справедливості**.

Таким чином, постмодернізм і сучасні критичні урбаністичні концепції стали відповіддю на кризу модернізму та сформували основу для сучасної парадигми сталого, інклюзивного й культурно чутливого оновлення міського середовища.

10. Сучасні виклики і напрямки реновації міст

На початку XXI століття реновація міського середовища набула стратегічного значення для більшості країн світу. Процеси глобалізації, технологічного розвитку, екологічної кризи та соціальної диференціації змінюють спосіб існування міст і ставлять перед ними нові завдання. Якщо у XX ст. реновація була зосереджена переважно на економічних та інфраструктурних аспектах, то сьогодні у центрі уваги опинилися

сталий розвиток, соціальна інклюзивність та адаптивність міст до непередбачуваних викликів.

Ключові сучасні виклики

Екологічна криза і зміна клімату, зростання температур, ризики повеней, теплових хвиль, шкідливих викидів; потреба у скороченні вуглецевого сліду та переході на відновлювану енергію.

Демографічні трансформації, старіння населення у Європі та Японії; швидке зростання мегаполісів у країнах Азії та Африки; внутрішні міграції, що створюють тиск на інфраструктуру.

Соціальна нерівність та маргіналізація районів, виникнення «гетто» та занепалих індустріальних територій; проблеми доступності житла для середнього класу; необхідність соціальної інтеграції.

Технологічні виклики та цифровізація, розвиток «розумних міст» (smart cities); управління великими даними (big data) у міському плануванні; нові форми мобільності (електротранспорт, безпілотники).

Культурна ідентичність та глобалізація, небезпека уніфікації міського середовища; необхідність збереження локальної автентичності.

Напрямки сучасної реновації

Екологічна реновація - створення зелених дахів, парків, «зелених коридорів»; відновлення природних екосистем у межах міста; адаптивне використання водних ресурсів (водно-зелені системи).

Приклад: Hammarby Sjöstad (Стокгольм) – екологічний район із замкненими циклами енергії та відходів.

Соціально-орієнтована реновація - доступне житло; інклюзивний простір для різних груп населення; розвиток громадських просторів для взаємодії.

Приклад: Medellín (Колумбія) – трансформація через громадські бібліотеки, парки, канатну дорогу.

Культурно-креативна реновація – повторне використання індустриальних будівель для музеїв, галерей, культурних хабів; інтеграція мистецтва у громадський простір.

Приклад: Тейт Модерн у Лондоні, Арт-завод Платформа у Києві.

Економічно - інноваційна реновація – перетворення занедбаних зон на бізнес-парки, стартап-кластери; підтримка інноваційних індустрій.

Приклад: Silicon Docks у Дубліні – реновація портової території під офіси технологічних компаній.

Інфраструктурна та мобільнісна реновація – перехід від автоцентричних моделей до «міста коротких відстаней»; розвиток громадського транспорту і велоінфраструктури; скорочення використання приватних авто.

Приклад: Париж – концепція «15-хвилинного міста».

Інтегровані моделі реновації

Сучасна практика показує, що ефективна реновація можлива лише на основі інтеграції кількох напрямків:

- екологічного,
- соціального,

- економічного,
- культурного.

Такий системний підхід дозволяє досягти стійких результатів, зберігаючи баланс між потребами природи, економіки та людей.

Приклади:

Фрайбург (Німеччина) – поєднання екологічних, транспортних і соціальних рішень.

Копенгаген (Данія) – інтеграція велосипедної культури, сталого транспорту і громадських просторів.

Львів (Україна) – сучасні проекти ревіталізації промислових зон (FESTrepublic, Jam Factory).

Перспективи розвитку

- поширення концепції сталого розвитку та зеленої інфраструктури;
- ширше застосування цифрових технологій у плануванні;
- розвиток громадської участі у реноваційних процесах;
- формування поліцентричних міст замість гіперконцентрації у центрах;
- підвищення економічної та кліматичної стійкості міст.

Висновки. Сучасна реновація міського середовища є багатовимірним процесом, що виходить за межі класичних реконструкцій чи модернізацій. Вона вимагає системного мислення, інтеграції екологічних, соціальних, економічних та культурних факторів.

Виклики XXI століття – зміна клімату, технологічні прориви, глобалізація і соціальна нерівність – роблять реновацію ключовим інструментом для формування життєздатних, інклюзивних і сталих міст.